Når krig er bedre enn fred — Kvinnelige soldater i Eritreas frigjøringskrig

av Elise Barth

Elise Barth er ansatt som rådgiver/forsker ved Institutt for fredsforskning i Oslo, PRIO. Hun er Cand. Polit. fra Høgskolen i Oslo og Universitetet i Oslo. For tiden jobber hun med et prosjekt "Gender aspects of conflict intervention. Intended and unintended consequences". Målet er å sammenligne tre intervensjoner og studere hvorledes de påvirker områdene hvor de befinner seg.

De som sloss i Eritreas lange frigjøringskrig (1961-91) ble kalt fightere. Omtrent en tredjedel av fighterne var kvinner. Frigjøringsbevegelsen tok dem bort fra familien og lærte dem opp i bevegelsens ideologi. Bevegelsen ble deres nye familie og ideologien ble deres religion. Særlig kvinnene opplevde et skarpt brudd med det tradisjonelle samfunnet da de ble sosialisert inn i frigjøringsbevegelsen. Under mitt første opphold i Eritrea i 1998, fikk jeg høre at det bare er disse kvinnene som ikke omskjærer sine døtre. Fortsatt er over 90% av alle eritreiske kvinner omskåret.

I tillegg var det noe annet som var slående: Disse kvinnene lengtet alle som en tilbake til krigen. De snakket om denne tiden da de var fightere med lysende øyne og stor entusiasme. På tross av alt det forferdelige de hadde opplevd, beskrev de krigen som en meningsfylt tid med samhold og solidaritet som ga livet deres verdi. Tiden etterpå derimot opplevde ingen av dem som meningsfull. De fortalte med tårer i øynene om hvorledes ingen lenger talte deres sak, alle tenkte nå kun på seg selv og de så få eller ingen muligheter til å finne en jobb slik at de kunne under-

holde seg selv og sine barn.

Gang på gang kommer etterkrigstiden som en overraskelse på kvinner som har vært aktive som soldater. Hva kommer det av at kvinnene mister de rettigheter de har tilkjempet seg? De profiterer ikke på sine tidligere aktiviteter, men betaler tvert i mot en pris de selv eller ingen andre forventet under selve krigen. Hvilke mekanismer står bak nasjonalistiske og konservative strømningene etter en krig? Dette er mange ganger blitt fokusert på. Likevel sier forskere i boken *The Aftermath: Women in Post-conflict Transformation, (2002)* at vi fortsatt ikke *helt* forstår hvorfor dette skjer. Denne boken ble skrevet på bakgrunn av en konferanse hvor kvinner fra mange postkonfliktstater kom sammen for å finne svar på slike spørsmål. Er denne kunnskapen så undervurdert eller hvorfor forstår vi enda ikke? Er det som skjer så 'naturlig' at vi ikke ser det?

På grunnlag av intervjuer med Eritreas fighterkvinner vil jeg i denne artikkelen diskutere noen av årsakene til at Eritreas fighterkvinner, i likhet med soldatkvinner i andre land, blir skuffet når freden kommer.

Eritreas selvstendighetskrig

Eritrea var en italiensk koloni fra rundt 1890 inntil britene tok over etter andre verdenskrig. I 1952 knyttet De Forente Nasjoner Eritrea til Etiopia, som med makt annekterte området et tiår senere. Dette utløste en 30-år-lang selvstendighetskrig.

Kvinnene deltok på linje med menn i denne langvarige krigen som løsrev Eritrea fra Etiopia og gjorde landet til Afrikas yngste stat. Hovedårsaken til den store kvinneandelen var at krigen varte så lenge, og at behovet for nye soldater var stort. Kvinnene utførte oppgaver på linje med menn. En annen årsak var at *The Eritrean People's Liberation Army*, EPLF, regnes som en av de best velorganiserte revolusjonsbevegelser som har vært i Afrika. Professor i internasjonal politikk Christopher Clapham, bekrefter dette inntrykket av EPLF i sin bok *African Guerrillas*. Målet var å danne en uavhengig nasjon av alle etniske grupper som befant seg innenfor grensene den italienske kolonimakten hadde trukket. EPLF forfektet en sekulær nasjonalisme og la vekt på utdanning og kultur som verktøy for en politisk mobilisering.

Propagandaapparatet rundt denne frigjøringsbevegelsen var eksepsjonelt bra. EPLF klarte å etablere støttegrupper i store deler av verden. Ikke minst kvinners stilling innen EPLF legitimerte denne støtten. I Skandinavia besto støttegruppen for Eritreas frigjøring til å begynne med av en gruppe mennesker på venstresiden i politikken. Støtten økte senere, men først og fremst var likevel den store gruppen av diasporaeritreere EPLFs viktigste økonomiske støttespillere.

I tråd med EPLFs politisk og kulturelt radikala og sekulariserte mobiliseringslinje kunngjorde de i 1977 en ny lov som ble implementert blant fighterne og i de områdene hvor EPLF hadde kontroll ('de frigjorte områdene'). Loven forbød polygami, medgift (overføring av verdier fra kvinnen til mannens familie ved inngåelse av ekteskap) og barneekteskap. Ekteskapet skulle fra nå av være basert på frivillighet. Loven representerte et brudd med tradisjonell ekteskapsinngåelse som en allianse mellom to familier. Trish Silkin, britisk

antropolog, beskriver hvordan EPLF oppmuntret fighterne til å gifte seg på tvers av tradisjoner. Hun hevder at på denne måten ønsket EPLF å underminere tidligere praksis med å gifte seg innen egen gruppe. Målet var å forsterke den nasjonale eritreiske identiteten gjennom å bryte ned tradisjonelle barrierer mellom forskjellige etniske, sosiale og religiøse grupper.

I tillegg til denne loven drev EPLF kampanjer for at kvinnelig omskjæring skulle stoppes. De fleste av de kvinnelige fighterne hadde selv gjennomgått denne operasjonen, nå lærte de at det aldri skulle ha skjedd. Det er vanskelig å tenke seg til hvordan dette påvirket de kvinnelige fighterne, men mange ble etter hvert pådrivere i EPLFs arbeid mot omskjæring av jenter.

Kvinner og menn i EPLF delte alle oppgaver, også direkte kamp ved frontlinjen. Frigjøringsbevegelsen var nødt til å fungere som en enhet. Kvinnene trådte inn i en ukjent kjønnsrolle som soldater. Forventningene til kvinnene var de samme som til menn. Mange eritreiske kvinner har uttalt til meg at: "Kvinner var like aggressive som menn, nei, de var faktisk mer aggressive." De har vært stolte av å fortelle dette og har sett smilende forventningsfullt på meg for å se min reaksjon. Det har vært tydelig at de selv mener at dette ikke er som forventet; de har gitt uttrykk for at dette er en uvanlig rolle for kvinner.

Både i denne krigen og i mange andre kriger har kvinnelige soldater anstrengt seg ekstra for å ikke være dårligere enn mennene. De har sammenlignet seg selv med mennene og blitt sammenliknet med dem av andre. Både menn og kvinner har hatt en opplevelse av at kvinner vanligvis ikke hører hjemme i slike miljøer, og at det å være aggressiv nok har vært en måte for kvinnene å demonstrere at de er dyktige nok.

Birgit Brock-Utne hevder i sin bok *Opplæring til Fred* (1985) at kvinners verdier påvirkes av det systemet de opererer i eller forholder seg til. Hvis systemet reflekterer maskuline verdier, vil kvinnene påvirkes i retning av selv å ta opp i seg maskuline verdier. De vil således minne om menn i sin tankegang og i handlinger. I et slikt system fremheves maskuline verdier på bekostning av feminine verdier. De kvinnelige fighterne i EPLF ble sosialisert inn i en struktur som krevet at de var villige til å utøve vold.

I tillegg til at kvinner var nyttige for EPLF som fightere, var også kvinnene nyttige gjennom nettopp det å være kvinner. Såkalte 'barkvinner' var ekstra viktige medlemmer av EPLF. De drev barer hvor etiopierne drakk og snakket med hverandre. Slik fikk disse kvinnene tilgang til unik informasjon som senere gikk videre til EPLF.

Kvinners stilling innen EPLF ble utnyttet bevisst i organisasjonens propagandaapparat. Som i mange lignende bevegelser ble bilder av EPLFs fighterkvinner brukt for å mobilisere støtte i land utenfra. I ettertid røper ressurssterke fighterkvinner at EPLF var meget bevisst hvilken legitimitet kvinnene tilførte bevegelsen når det gjaldt å vinne sympati fra andre nasjoner. Skuffelsen deres over hvor lite EPLF har fått til i et selvstendig land, gjør at noen ikke nøler med å henge ut bevegelsen og de avslører at EPLF tenkte like mye taktikk som ideologi under frigjøringskrigen.

Etter krigen

Umiddelbart etter krigen opplevde fighterkvinnene stor anerkjennelse — takket være fighterne hadde landet blitt en selvstendig stat. Sakte, men sikkert endret dette seg. Ingen var interessert i den kunnskapen som fighterkvinnene selv følte de hadde ervervet seg som soldater. Tvert i mot - fighterkvinnene erfarte tap av posisjon, sympati og håp om et godt liv.

Mange er bitre fordi nettopp deltakelsen i krigen har ført til at de ikke lenger er attraktive som hustruer og mødre. Det er et paradoks — den innsats de ytet, skulle bli det som hindret dem fra det mange lengtet mest etter når det kom til stykke: et familieliv i et fritt land.

Heller ikke regjeringen klarer å overbevise det eritreiske samfunnet om den politikken som den opprinnelig bygget på. På tross av at EPLF under krigen hadde en bevisst holdning til likestillingsspørsmål og senere nådde regjeringsposisjon i det nye landet, har de i liten grad vært i stand til å fremme kvinners rettigheter i fredstid. EPLFs opprinnelige politikk har i dag ingen innvirkning på mannsrollen i Eritrea. Familiens behov, matlaging og barnepass, ivaretas kun av kvinner. Mange fightermenn snakker varmt om hvor trist det er for fighterkvinnene at de ikke lenger klarer å realisere seg selv. Det burde de, sier de, og hevder at de er svært positive til at kvinner utfører oppgaver som menn vanligvis gjør. Samtidig er det åpenbart hvor lett det er for fightermennene å falle tilbake til tradisjonelle kjønnsroller.

Den engelskspråklige regjeringsavisen *The Eritrean Profile* peker en gang i blant på at de kvinnelige fighterne beviste at kvinner ikke er underlegne menn. Dette er en del av regjeringens agenda: Kvinnelige fightere berømmes av det offentlige for sitt mot og styrke under krigen; slik beholder regjeringen til en viss grad fighternes solidaritet. Samtidig marginaliseres de kvinnelige fighterne i dagliglivet. I 1998 skrev avisen følgende om de kvinnelige fighterne:

> Eritrean women have proved that they are not inferior to men. They have participated in difficult battles, ran alongside their brothers and helped dig trenches (The Eritrean Profile March 7. 1998).

Og:

> People, who have not seen it with their own eyes, are not willing to believe that women are not inferior to men. Such people are unable to accept the fact that the real worth of the woman had been proved once and for all in the hills and valleys of Eritrea during the long war of liberation (The Eritrean Profile March 14. 1998).

Dette er altså regjeringens egen avis. Det er ikke sikkert at eritreere flest er enige i denne karakteristikken. Tradisjonelt har kvinner og menn hatt meget forskjellige roller og oppgaver i Eritrea, uten at dette i seg selv kan oppfattes diskriminerende. Samtidig må vi forstå at noe av dette er krigens kjerne: EPLF trengte å introdusere en ny kvinnerolle; skulle krigen vinnes, trengtes støtte fra flest mulig.

Sissel Halden beskriver i sin hovedfagsavhandling om muslimer og kristne i Eritrea en muslimsk kvinne som returnerte til sin landsby etter krigen sammen med en datter hun hadde fått med en kristen mann. Kvinnens mor tar

situasjonen i egne hender. Hun sørger for at barnet får et muslimsk navn, og at det omskjæres. Dette er et eksempel på den virkeligheten som møter mange fighterkvinner. For å returnerer til sine familier tvinges de til å inngå kompromisser. Halden forklarer hvorledes besteforeldrene elsker sitt barnebarn og passer på henne mens moren jobber på et sykehus i nærheten. Hun er avhengig av foreldrenes kjærlighet og støtte. Slik ser vi at bare *noen* fighterkvinner klarer å stå i mot presset fra familien. Mange kan ikke overleve uten støtte, og de tvinges til å oppgi sine idealer.

Det fører galt av sted at vi ikke har denne kunnskapen som skal til for å forstå hva som skjer med soldatkvinner etter en krig. Gang på gang tror de selv, og andre tror det også, at deres aktive deltakelse vil føre til økte rettigheter for dem selv og andre kvinner etter krigen. "Etter dette er det ingen vei tilbake", sa en ung soldatkvinne i Eritrea mot slutten av den siste krigen i landet (1998-2000). Hun kjente at hun etter denne erfaringen ikke på noen som helst måte kunne leve med et tradisjonelt eritreisk kjønnsrollemønster. Men etterpå er det enda færre valgmuligheter enn det var tidligere. Landet er enda mer nedkjørt enn før. Gjenoppbygging er det viktigste og det er bare kvinnene som kan føde nye barn og oppdra dem til gode borgere. Oppgaver som menn utførte under krigen fordi de var nødt, er det plutselig ikke mulig for dem å gjøre. Mennene kan ikke lenger stelle barn og lage mat og reparere klær.

Det finnes langt flere funksjonshemmede i et postkonfliktsamfunn enn i et som ikke har vært i krig. Årsakene til dette er mange — fra dårlig ernæring til mangel på lege i prekære situasjoner som for eksempel vanskelige fødsler eller sykdommer som kunne ha vært kurert hvis forholdene hadde vært bedre. I tillegg kommer alle som er skadet i selve krigen. I Eritrea ser man straks man kommer til landet mennesker med én arm eller ett ben. Når andelen funksjonshemmede i befolkningen øker, øker også kvinners ubetalte arbeidsbyrde. I samfunn hvor få institusjoner fungerer, er kvinnene tvunget til å ta seg av funksjonshemmede familiemedlemmer.

I Denden Camp i utkanten av Asmara bor mange tidligere soldater, kvinner og menn, fra forrige krig med Etiopia. Her er alle alvorlig funksjonshemmede og trenger hjelp og tilrettelegging med daglig stell. Nå kommer de *nye* soldatene fra den *siste* krigen til Denden. De er yngre enn de som lever her fra før. I likhet med dem er de blitt blinde, mistet bena eller blitt lamme.

Sara bor i Denden. Hun var soldat under krigen, og nå er hun skadet på flere måter. Hun kan ikke lenger gå, og hun er blind på ett øye med lammelser i deler av ansiktet. Hennes soldatmann døde under krigen, og Sara har vært nødt til å sende sin sønn fra seg. I Denden bor mange på samme rom. Sårede enker med barn har ikke noen til å ta seg av barna sine, som dermed må på barnehjem. "Under krigen var alt bra", sier Sara. "Da ble vi fightere fortalt at vi var en eneste stor familie. Familien var EPLF; det var det vi trodde og følte. Nå bryr ingen seg om meg lenger."

Vi forstår kanskje ikke alle årsakene til at kvinnene ikke klarer å holde på de fordeler de mener at de har oppnådd under krigen. Noen årsaker er åpenbare. Andre er vanskeligere å sette

seg inn i. Et postkonfliktsamfunn synes å søke tilbake til tidligere tider. Menneskene har behov for stabilitet og trygghet. Etter en krig med utrygghet, store endringer og nød kan vi tenke oss at dette behovet blir ekstra sterkt.

Selv fighterkvinnene drives mellom savnet av barndommen med kjente kjønnsroller og det de lærte mens de var soldater. Både fighterkvinnene og andre kvinner konkurrerer om de få ressursene som finnes og presser hverandre tilbake til kjente posisjoner. I noen familier er fighterkvinnene i stand til å forhandle frem en posisjon som gir dem fordeler. Andre kvinner i familien får ikke de samme fordelene. Mennene oppnår kontroll over kvinner ved å følge tradisjonelle normer. Ofte kreves det av mennene at de demonstrerer slik autoritet for at de skal respekteres av familie og venner. Det motsatte er gjenstand for latterliggjøring.

Fighterne står mot de andre, de som ikke har sloss ute i felten, eller som ikke i samme grad kjempet for Eritreas frigjøring. Fighterkvinnene har sagt til meg: "Vi trodde vi var så mange. Vi var mange, men etterpå var det så mange av de andre, de som ikke hadde vært fighterne." Under alle kriger hvor et område invaderes av en fremmed makt, er det mange som ikke aktivt motarbeider dem som er definert som fienden. Noen kan også ha utbytte av at de som er definert som fienden, fortsetter å styre.

I Eritrea arbeidet mange eritreere sammen og for etiopierne. Da opprørsbevegelsen EPLF seiret og ble til regjeringsmakt, var det de som eide 'sannheten' om krigen og hele landets historie. De var de moralske vinnerne. De andre måtte finne seg i at EPLF-fighterne definerte virkeligheten. De hadde ikke samme moralske autoritet. Men etter hvert kom de andre sterkere på banen. Gamle tradisjoner som hadde blitt skjøvet til side under krigen ble viktige igjen. Nasjonalismen blomstret, og folket som helhet søkte til det man oppfattet som opprinnelig eritreisk. EPLFs sekulariserte og mer moderne bilde av en ønskelig forandring i relasjonen mellom kvinner og menn passet ikke inn i dette i bildet.

Konklusjon

Tidligere erfaring tilsier at verken menn eller kvinner ser rekkevidden eller kjenner konsekvensene av at kvinner bryter vante kjønnsrollemønstre under krig. I mange tilfeller betaler kvinnene dyrt etter krigen. De presses tilbake til tradisjonelle omsorgsroller, i stor grad på grunn av den spesielle situasjon et postkonfliktsamfunn befinner seg i. I tillegg vurderes de ikke som attraktive som mødre og omsorgspersoner. De andre kvinnene, de som ikke har brutt med samfunnets kjønnsrollemønster er langt mer populære.

Frigjøringsbevegelsen EPLF satset alle krefter og måtte bruke all strategi for å nå sitt mål. Familien som institusjon kom i skyggen for dette målet. Fra andre kriger vet vi at tidligere soldater er vanskelige å reintegrere i samfunnet. I Eritrea er særlig kvinnene sosialisert ut av samfunnet. De sliter med å tilpasse seg en sivil hverdag. Det er ikke slik at menn alene presser kvinnene tilbake til mer tradisjonelle posisjoner. Også kvinnene bruker makt og konkurrerer om de ressursene som finnes.

Etterkrigssamfunn trenger stabilitet og familien er viktig for å overleve i fattige land.

★ Referenser

Brock-Utne, B. (1985) *Opplæring til Fred*. Et Feministisk Perspektiv. Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet i samarbeid med FMKs fredspolitiske skrifter Folkereisning mot krig.

Clapham, C. (ed.) (1998) *African Guerrillas*. James Currey, Oxford Fountain Publishers, Kampala Indiana University Press: Bloomington & Indianapolis

Halden, S. (1997) *Muslim og Kristen i Eritrea. En religionshistorisk studie fra to landsbyer*. Hovedoppgave Institutt for Kultur og samfunnsfag. Avdeling for religionshistorie. Universitet i Oslo: Oslo.

Meintjes, S. & Pillay, A. & Turshen, M (2002) *The Aftermath: Women in Post-conflict Transformation. Zed Books: London & New York*

Silkin, T. (1989) "Women Can Only be Free When the Power of Kin Groups is Smashed: New Marriage Laws and Social Change in the Liberated Zones of Eritrea". *International Journal of the Sociology of Law.*

The Eritrea Profile: March 7. and March 14. 1998.

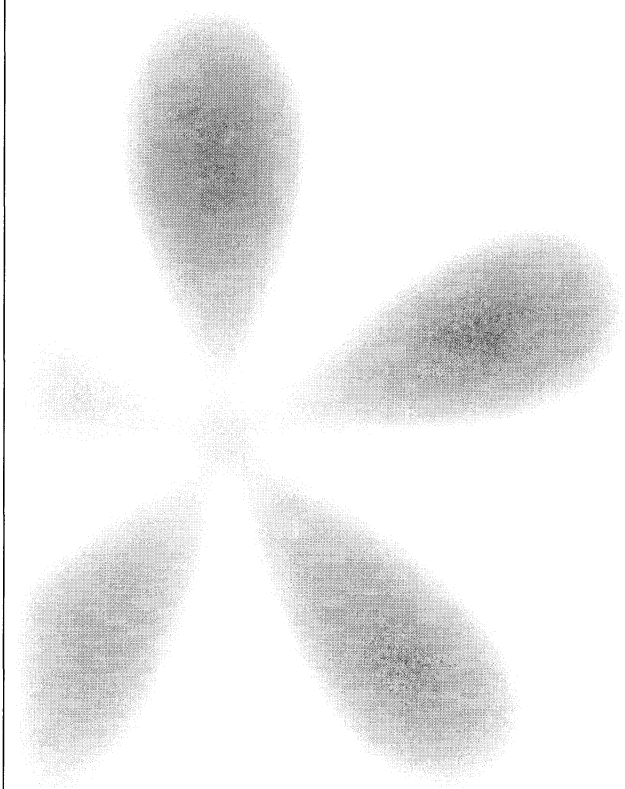

Känner du till det informationsmaterial som Sociologförbundet skickat till din institution?